

Karga, Göllü, B., (2023). Kitap Tanıtımı – Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât Yaz: Köksal, M., F., *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:6, Sayı:2, 976 – 978.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 29.03.2023

Kabul / Accepted: 30.05.2023

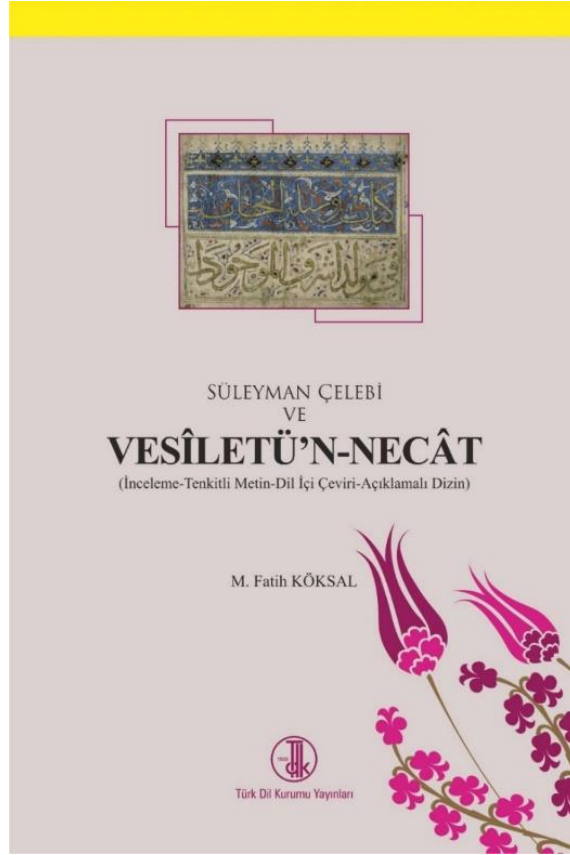
Kitap İnceleme / Book Review

SÜLEYMAN ÇELEBİ VE VESİLETÜ'N-NECÂT

Bilge KARGA GÖLLÜ*

KÖKSAL, M. F. (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât (İnceleme Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri-Açıklamalı Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 431 sayfa.

* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana/Türkiye. bilgekarga2011@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6786-3842

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı, halk arasında söylenen ismiyle *Mevlid*'i yüzyıllardır insanlığın gönlünde taht kurmuş ve en çok okunan eserler arasında ilk sırayı almıştır. Türk diliyle yazılmış yapıtlar içinde kendisine nadide bir yer ayrılan *Mevlid*'e duyulan bu sevgi, eserin yazma nüsha sayısını da aynı oranda artırmıştır. *Mevlid* ile ilgili çalışmalarda, eserin nüsha sayısı ve diğer problemleri ele alınmış olsa da yanıtlanmayı bekleyen sorular araştırmacıları meşgul etmeye devam etmiştir. Tanıttığımız kitap süregelen sorunlara, yazarının tespit ettiği yeni bir nüsha ve elde edilen diğer nüshaların mukayesesıyla çözüm üretmesi bakımından farklı ve önemlidir.

Eser “Süleyman Çelebi'nin Hayatı, *Vesîletü'n-Necât*'ı ve Şiirleri” ile “Metin” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Yazar, kitabın girişinde Süleyman Çelebi'yi “Türk milletinin Hz. Muhammed'e olan aşkını Türk diliyle şiirleştirmiş, şiir diliyle Türkçeleştirmiş ve bu yolla Türkçenin bir 'din dili' olmasının önünü açmış çok önemli bir şahsiyet” (Köksal, 2022:7) olarak tanımlar. Süleyman Çelebi'nin eşsiz eseri *Vesîletü'n-Necât*'ın bilgi aktarmaktan ziyade eserin ismiyle müsemma bir nasihat kitabı ve insanlık için “kurtuluş reçetesi” (Köksal, 2022: 7) olduğunu vurgular. Uzun yıllar *Mevlid*'lerin izini süren yazar, metnin nüsha sayısının fazlalığı ve nüshaların birbirinden farklı yönleri nedeniyle yapılacak yeni bir çalışmanın zor olduğunu ve bu görevi üstlenmek istemediğini eserin ön sözünde ifade eder. Ayrıca hakkında çeşitli neşir ve bilimsel yayınlar yapılan eserin tekrar neşredilmesinin nedenini, çalışmanın diğerlerinden farklarının ne olduğunu akıllarda soru bırakmayacak biçimde bu kısımda açıklar.

Köksal, inceleme bölümünde Süleyman Çelebi'nin hayatını, *Vesîletü'n-Necât*'ını ve Süleyman Çelebi'nin *Mevlid* dışındaki şiirlerini ele alır. Süleyman Çelebi'nin, eserini kaç yaşında yazmış olabileceğiyle ilgili Köksal'ın ikna edici nitelikteki yaklaşımları ise bu bölümü daha ilgi çekici hâle getirir. Öncelikle araştırmacıların görüşlerine yer veren yazar, konu hakkındaki iddiaların çoğuna katılmadığını sebepleriyle anlatır. Ahmet Ateş'in, “Süleyman Çelebi'nin eserini 45-50 yaşları civarında yazmış olabileceği” düşüncesini doğru bulmaz. Raif Yelkenci'nin, elinde bulunan bir *Mevlid* nüshasına dayanarak¹ “Süleyman Çelebi'nin eserini H. 812 (1409-10) yılında 60 yaşındayken yazdığını ve buna göre 752 (1351-52) yılında doğmuş olabileceği”ni belirten iddialarını kabul etmez. Köksal, tenkitli metinde kullandığı eski nüshaların hiçbirinde böyle bir beyitin olmadığını, tespit edilen muahhar nüshalarda da bu beyite rastlamadığını ifade eder. Ayrıca yazar, bahsedilen beyitin eserin vezniyle uyumlu olmadığını, eserde farklı aruz kalıplarında şiirler bulunsa da mesnevi akışı içinde başka bir vezinle karşılaşmadığını ileri sürer. Köksal, eski nüshalarda mevcut olan bir beyitten² ve eserde yer alan “uşda irdi yolunu aldı ecel”, “ömrün dükendi müddeti” (2022: 14) gibi ölümün yaklaştığını ifade eden mısralardan yola çıkarak Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i kaleme aldığı en az 70 yaşında belki daha büyük bir yaşta olabileceğini söyler. Bundan hareketle Süleyman Çelebi'nin doğum tarihi olarak yaklaşık 1340 yılına işaret eder.

“Mevlid Sahibi İki Süleyman mı?” alt başlığında yazar, Faruk Kadri Timurtaş, Amasya tarihi müellifi Hüseyin Hüsameddin ve Vasfi Mahir Kocatürk'ün konu hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Kocatürk'e göre *Mevlid* sahibi Süleyman, *Vesîletü'n-Necât* yazarı Süleyman Çelebi'den önce eserini yazmış, *Vesîletü'n-Necât*'ın müellifi Süleyman Çelebi, beyitleri kendi eserine ondan aktarmıştır. Köksal, istinsah tarihi bilinen en eski nüsha olan *Ayasofya Nüshası*'ndan 4 yıl sonra istinsah edilen *Topkapı Sarayı Nüshası*'nı (Yeni Kitaplar 172 numara) okuyunca bu düşüncenin onda da ortaya çıktığını belirtmiştir. Çünkü yazar, nüshayı incelediğinde nüsha içerisinde ekleme beyitler olduğunu fark etmiş ve beyitlerin önemli bir kısmının kaynağına ulaşmıştır. Kaynaklar arasında başta *Ahmed Mevlidi* ve *İpsalalı Ebu'l-hayr Mevlidi* olmak üzere çeşitli mevlitlerden ve *Muhammediye*, *Garîb-nâme* gibi birçok kitaptan uygun bulunan beyitlerin nüshaya dâhil edildiğini, adeta yeni bir eser vücuda getirildiğini öne sürmüştür. Aynı yüzyılda yaşamış iki Süleyman'ın farklı *Mevlid*'ler kaleme almış olması ihtimalini desteklemiştir. Timurtaş'ın *Vesîletü'n-Necât*'ı “eski ve asıl metin”, *Mevlid*'i ise “yeni ve değişik metin” olarak kabul ettiği görüşlerine karşı şunları söylemiştir:

“Belki de eserini Süleyman Çelebi'den kısa bir zaman sonra yazmış ama *Vesîletü'n-Necât*'tan çokça beyti de eserine katmış, şiir tekniği hususunda olmasa bile lirizm yönünden onu da aşmış bir başka Süleyman vardır. Eğer -edebiyat tarihimizin şimdilik bilmediği- öyle biri yoksa bile en azından bu kudrette beyitler yazabilecek şiir kabiliyetine sahip bir müstensih -ki bu durumda adına “musannif” demek daha isabetli olur- *Vesîletü'n-Necât*'ı *Mevlid*'e dönüştürecek güzellikte yüzlerce beyit ilave ederek sonradan çoğaltılacak *Mevlid* nüshalarında büyük ragbet gören değişik bir nüsha tertip ve tasnif etmiş olmalıdır” (Köksal, 2022: 23).

Köksal, araştırma sırasında XVII. yüzyıl ve sonrası nüshalar yerine biri XV. yüzyıl, diğerlerinin tamamı

XVI. yüzyılda istinsah edilmiş 12 nüsha tespit etmiştir. Metne geçmeden önce bu nüshaları tanıtmış ve bir seçere hazırlamıştır. Nüshalardan 8'ini tenkitli metne dâhil etmiş, diğerlerini ya tenkide esas olamayacak kadar yıpranmış olması sebebiyle (*Adana Nüshası*) ya da belirttiği başka nedenlerle çalışmaya almamıştır. Tenkitli metinde *Michigan Üniversitesi Nüshası*'nı esas almıştır. Metnin yanında beyitlerin dil içi çevirisini vermiş, çalışma sonuna açıklamalı bir dizin ve tıpkıbasım eklemiştir.

Çalışmanın en dikkat çekici özelliği, Amerika Birleşik Devletleri'nde Michigan Üniversitesi Special Collections Research Center, Isl. Ms. 412 numarada kayıtlı olan nüshanın esere yönelik yeni bilgiler sağlamasıdır. Eserin tam adı ilk defa *Vesiletü'n-necât fi Mevlidi Eşrefi'l-Mevcûdât* olarak bu nüshada geçmektedir. Osmanlı eser ismi geleneğine uygun olan adlandırmada, yazara göre zamanla *fi Mevlidi Eşrefi'l-Mevcûdât* kısmı kullanılmaz olmuş ve eser *Mevlid* ismiyle anılmıştır. Nüshanın dil özelliklerini teferruatlı olarak inceleyen yazar, eserden aldığı örneklerle, nüshanın XV. yüzyıl başlarına tarihlendirilebileceğini öne sürmüştür. Yazar, yüzyılın dil özelliklerini değerlendirmiş ve *Michigan Üniversitesi Nüshası*'nın *Mevlid* nüshalarının en eskisi olarak bilinen H. 916 tarihli *Ayasofya Nüshası*'ndan bile yaklaşık bir asır önce ve eserin telif tarihine en yakın zamanda istinsah edilmiş olduğuna dikkat çekmiştir. Nüshada yer alan bazı yazımların ise diğer nüshalardaki imlaya göre daha doğru (*Fatih Nüshası/ammûsi>ammesi* vb.) bilgi sağladığını ileri sürmüştür (Köksal, 2022: 66). Nüsha sonundaki 15, 17, 29, 11, 9 ve 7 beyitten oluşan şiirlerin hepsinde Süleymân mahlasının bulunduğunu; bu şiirlerin (nüshadaki konumlandırılış şekli, başlıklarındaki ibareler, *Mevlid* metniyle dil ve üslup bakımından uyumu vb. yönlerle) Süleyman Çelebi'ye ait olduğunu belirtmiştir.

Vesiletü'n-Necât'ta geçen Arapça şiirler "Nazım Şekli, Nazım Türü, Beyit/Bend Sayısı ve Metindeki Yeri (Beyit Numaraları)" başlıklarında ilk kez tasnif edilmiş ve incelenmiştir. Çoğu, törenlerde okunmak amaçlı çoğaltılan *Mevlid* nüshalarından Arapça şiirlerin zamanla çıkarıldığını kaydeden Köksal, şiirlerin bazılarının başka şairlere ait olduğunu saptamış; ancak alıntılarının iktibas olarak kabul edilip eserin beyit sayısına dâhil edilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Köksal, *Michigan Nüshası*'nda 716'sı Türkçe, 84'ü Arapça olmak üzere toplam 800 beyit ve 5 bentlik (25 mısra) Arapça bir muhammes olduğunu; mısraları, beyit gibi düşününce *Vesiletü'n-Necât*'ın 812 beyit ve 1 mısradan oluştuğunu, eserin beyit sayısının 812 buçuk ile ifade edilebileceğini yazmıştır. Eserin H. 812 yılının ikinci yarısı olan altıncı ayında (cemâziye'l-âhir/Ekim-Kasım 1409) tamamlanmış olabileceğini dile getirerek yazım tarihine alışlagelenden farklı yaklaşmıştır. Eserin yazılış tarihi ile beyit sayısı arasındaki ilişkiye dair bu değerlendirmeler çalışmanın önemini artırmaktadır.

Süleyman Çelebi'nin şiir tekniğindeki ustalığını gözler önüne seren eseri *Vesiletü'n-Necât* hakkındaki bu çalışma kapsamında yazar, elde ettiği nüshaları satır satır karşılaştırıp incelemiş, *Michigan Üniversitesi Nüshası* üzerinden yaptığı değerlendirmelerle kimi zaman şimdiye kadarki bilinenleri bütünüyle değiştirmiş, kimi zaman da eserle ilgili yapılan çalışmalara önemli katkılar sağlamıştır. Böylelikle Köksal'ın, eser ön sözünde bahsettiği zorlu görevi hakkıyla yerine getirdiği ve yaptığı çalışmanın gereğini ortaya koyduğu rahatlıkla söylenebilir. Karanlıkta kalan hususları aydınlatmaya vesile olan ve merakla okunan eser, genç araştırmacıların yöntem bakımından da yararlanabileceği, ilgi çekici bilgi ve tespitler içermektedir.

Sonnotlar:

¹ Yiğitlik dahı geçdi şöyle hoca

İrişdi şastlık u olduk hoca

² Saç sakal ağardı gönlüm kabkara

Kılmadum bir iş ki karam ağara

Kaynaklar

KÖKSAL, M. F. (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât (İnceleme Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri-Açıklamalı Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.